

SALVS REI PVBLICAE SVPREMA LEX ESTO.

VYBRANÁ
TÉMATA

Aktuální informace ke konfliktu v Gruzii

(11/2008)

Ing. Mgr. Jan Němec

Parlament České republiky
Kancelář Poslanecké sněmovny
Parlamentní institut

Aktuální informace ke konfliktu v Gruzii

Aktuální konflikt v zakavkazské republice Gruzii je výslednicí celé řady současně působících faktorů. Střetávají se zde různé zájmy politické i ekonomické povahy, včetně přesahu do politiky mezinárodní, potažmo globální. Kavkazský etnicko-kulturní mix a historický kontext tvoří pozadí, které celou situaci značně komplikuje.

Vnitropolitický vývoj Gruzie

Oblast dnešní Gruzie se dostala pod kontrolu carského Ruska na počátku 19. století a zůstala jeho součástí až do roku 1917. V letech 1918-1921 zažila země samostatnost, avšak toto krátké období ukončila invaze Rudé armády, s jejíž pomocí byla Gruzie včleněna do Sovětského svazu. Součástí tohoto celku pak zůstala až do roku 1991, kdy na jaře toho roku byla jednostranně vyhlášena nezávislost, kterou mezinárodní společenství de facto akceptovalo (formální uznání samostatnosti země trvalo déle, Gruzie se členem OSN stala až 31.7.1992 jako poslední ze tří zakavkazských post-sovětských republik) a již v dubnu byl zvolen první prezident, čelný představitel gruzínského disentu, nacionalista Zviad Gamsachurdia.

Počáteční roky gruzínské samostatnosti poznamenal konfliktní vývoj. Konfrontační politika prezidenta Gamsachurdii v etnicky a kulturně pestré zemi vedla k faktickému **vypuknutí občanské války**, která se vedla na dvou úrovních: bojích mezi příznivci (tzv. zviadisté) a odpůrci prezidenta a bojích gruzínské vlády proti separatistickým skupinám v Abcházii a Jižní Osetii, jimž se navíc dostávalo podpory z Ruska.

Postupné uklidnění situace a zakonzervování statu quo nastalo až po ozbrojeném puči na přelomu let 1991 a 1992, který svrhl prezidenta. Na jeho místo byl jmenován Eduard Ševarnadze, bývalý ministr zahraničních věcí Sovětského svazu. Ševarnadze svou prezidentskou funkci legitimizoval v roce 1995 v řádných volbách.

V červenci 1993 bylo uzavřeno příměří s abcházskými separatisty. OSN poté autorizovala vznik pozorovatelské **mise UNOMIG**, která měla dohlížet na jeho dodržování. Po podepsání dohody o příměří následujícího roku byla mise početně navýšena a došlo i k rozšíření jejího rozsahu, zejména o rozmístění vojenských jednotek na udržování míru. Pro uklidnění vztahů s Ruskem Ševarnadze přivedl v roce 1994 zemi do **Společenství nezávislých států**, ze kterého však země v srpnu 2008 vystoupila v souvislosti s jihoosetským konfliktem.

Relativně stabilní roky Ševarnadzeho vlády se uzavřely po parlamentních volbách roku 2003, kdy zjevná manipulace jejich výsledků vládou vyvolala silné protesty veřejnosti. Tzv. růžová revoluce nakonec vedla k odstoupení prezidenta a vypsání nových prezidentských a následně i parlamentních voleb. V prezidentských volbách v lednu 2004 zvítězil s programem nastolení skutečné demokracie, boje proti korupci a hospodářské prosperity drtivou 95% většinou vůdce protivládního hnutí, někdejší Ševarnadzeho ministr spravedlnosti **Michail Saakašvili**. Protesty opozice, které sílily během roku 2007, prezident potlačil silou, v listopadu dokonce v zemi vyhlásil výjimečný stav. Po dohodě s opozicí byly na leden 2008 vyhlášeny předčasné prezidentské volby, v nichž opět zvítězil Saakašvili (v těchto volbách se jednou z programových priorit stalo obnovení územní integrity Gruzie), tentokrát většinou 52,8 % hlasů.

Působení prezidenta Saakašviliho bývá hodnoceno nejednoznačně. Přestože po tzv. růžové revoluci došlo k obměně politických elit, bývá mu vyčítáno, že nedošlo k větším změnám ve fungování politickém systému. Opozice jej navíc obviňuje z přepjatého a konfrontačního nacionalismu a autoritářských sklonů.

V zahraničně politické oblasti jsou nicméně změny markantní. Saakašvili postavil svou politiku na přibližování západu, kde se jeho růžové revoluci dostalo plné podpory, včetně (přínejmenším deklaratorních) snah o členství v Severoatlantické alianci nebo Evropské unii.

Pro západ je Gruzie důležitou zemí také z důvodu vybudování nových ropovodů a plynovodů, které již začaly dopravovat tyto suroviny z Ázerbajdžánu do Turecka, odkud by v budoucnu měly dále proudit do Evropy.

Saakašviliho politika ovšem vyvolala nesouhlasnou reakci sousedního Ruska, gruzínsko-ruské vztahy citelně ochladly. Saakašviliho snaha změnit status quo v oblastech Gruzie mimo kontrolu centrální vlády (Adžárie, Abcházie, Jižní Osetie) pak vyústila v současný ozbrojený konflikt s Ruskem.

Problematika autonomií

V Gruzii existují tři oblasti s autonomním statutem: černomořské oblasti Abcházie na západě při hranici s Ruskem a Adžárie na jihozápadě při hranici s Tureckem a vnitrozemská autonomní oblast Jižní Osetie na severu Gruzie při hranici s Ruskem. Tyto tři oblasti požívaly autonomního statutu již v době Sovětského svazu.

Nejlidnatější **Adžárie** (cca 400 tisíc obyvatel, etnických Gruzínců, kteří však z velké části vyznávají islám) při hranici s Tureckem je významným střediskem zpracování a přepravy ropy z kaspické oblasti. Na rozdíl od Abcházie a Jižní Osetie se Adžárie vyhnula větší konfrontaci s centrální vládou. Do roku 2004 oblast vedl proruský Aslan Abašidze, který byl donucen odstoupit krátce po nástupu prezidenta Saakašviliho k moci. Post, který Abašidze zastával, byl následně zrušen (resp. hlava místní exekutivy je namísto přímé volby nově jmenována prezidentem), v následujících volbách do místního legislativního shromáždění s drtivou převahou zvítězila Saakašviliho strana. Nové vládě se dále podařilo přimět ruskou stranu k deaktivaci své vojenské základny v Adžárii. Tato autonomní oblast je formálně i fakticky pod kontrolou centrální vlády.

Abcházie (cca 250 tisíc obyvatel, etnických Abcházců, Gruzínců a Rusů) je momentálně mimo vliv centrální vlády, faktickou kontrolu nad územím mají po bojích let 1992-1993 mírové jednotky OSN a Společenství nezávislých států, složené převážně z ruských vojáků. V roce 1994 zde byla přijata ústava a v roce 1999 vyhlášena nezávislost, kterou však mezinárodní společenství neuznalo. V oblasti koluje hlavně ruská měna, většina obyvatel je držitelem ruského občanství. Ruská vláda se opakovaně prezentovala jako ochránce práv Abcházců – ruských občanů. Nárazníková zóna mezi Abchází a centrální Gruzíí je kontrolována jednotkami mise OSN UNOMIG, jež drží obě komunity oddělené (viz příložená mapa). Ani za 15 let od ukončení bojů se s pomocí OSN nepodařilo situaci uspokojivě vyřešit. Vláda Abcházie (současný prezident Sergej Bagapš zvolen v roce 2005) se několikrát vyjádřila odmítavě vůči jakýmkoliv kompromisům s vládou v Tbilisi a pro bližší spolupráci s Ruskem.

Jižní Osetie na severu je domovem cca 70 tisíc obyvatel, převážně Osetinců (větší část jich žije v Severní Osetii, která je součástí Ruské federace, přibližně jednu třetinu

obyvatel Jižní Osetie tvoří Gruzínci). Podobně jako Abcházie i Jižní Osetie je mimo kontrolu centrální gruzínské vlády a většina obyvatel má ruský pas. Z Ruska sem rovněž proudí štědrá finanční pomoc (ruský rubl je zde běžným platidlem). Moskva se i v tomto případě vyjadřuje jako ochránce životní zájmů Osetinců v Gruzii. K násilným střetům mezi Gruzínci a Osetinci došlo již v roce 1989, po vyhlášení gruzínské samostatnosti propukly boje naplno. V roce 1992 byla uzavřena dohoda o příměří, na jejíž plnění měly dohlížet gruzínské, ruské a místní jednotky. Do nástupu M. Saakašviliho zůstala situace v Jižní Osetii zakonzervována, přičemž v oblasti posiloval politický a hospodářský vliv Moskvy. Saakašvili nabídl jihoosetinským představitelům dialog o autonomii v rámci Gruzie, tato nabídka však neodpovídala jejich představám a jednání nevedla k žádnému výsledku. V listopadu 2006 v oblasti proběhlo referendum, které však vláda v Tbilisi neuznala, v němž se drtivá většina obyvatel vyslovila pro odtržení od Gruzie (podobný výsledek mělo i referendum v lednu 1992).

Pro Gruzii představuje stav v těchto oblastech – zejména v Abcházii a Jižní Osetii – komplikaci i ve vztahu k Evropské unii. Snahy gruzínské vlády o zjednodušení vízového styku s EU souvisejí zejména s uplatňováním Dohody o zjednodušení vízového styku mezi EU a Ruskou federací (od 1. 6. 2007). Gruzie argumentuje tím, že občané z regionů Abcházie a Jižní Osetie, kteří mají ruské pasy,¹ mají snazší přístup k evropským vízům než ostatní občané Gruzie. Tím je dále podkopávána autorita oficiální gruzínské vlády v regionech, kde téměř žádnou faktickou autoritu nemá (byť formálně nad nimi má plnou svrchovanost).

Současný konflikt

Signály o vyostřování situace v oblasti bylo možné zaznamenat již dříve. Jak ruské kroky vůči Saakašviliho vládě (hospodářská blokáda od roku 2006, přerušení námořního, vzdušného a poštovního spojení mezi oběma zeměmi, přerušování dodávek plynu následkem výbuchů na ropovodu - podle ruské strany se jednalo o sabotáž čečenských teroristů, narušování gruzínskému vzdušnému prostoru ruskými letadly a masové udělování ruského občanství obyvatelům Jižní Osetie a Abcházie), tak vnitropolitické pnutí v Gruzii naznačovali blížící se eskalaci konfliktu.

Přestřelky mezi jednotkami gruzínské vlády a jihoosetinskými separatisty na počátku srpna 2008 vedly k rozhodnutí prezidenta Saakašviliho k provedení vojenské ofenzívy, která by napomohla opětovného získání kontroly nad oblastí. Letecké bombardování zahájené 8. srpna vyústilo v získání kontroly nad správním střediskem oblasti Cchinvali.

Masivní reakce ruské armády, která vystoupila na ochranu Jihoosetinců, přesáhla po vytlačení Gruzínců z Jižní Osetie meze „nutné obrany“ a ruské jednotky postoupily hlouběji do gruzínskému vnitrozemí. Ruská kontrola významné dopravní křižovatky Gori či přístavu Poti, aktivace abcházských separatistů a stigma bezprostředního iniciátora konfliktu dostaly vládu v Tbilisi do defenzivní situace.

10. srpna gruzínská vláda ohlásila okamžité zastavení bojů v Jižní Osetii a nabídla ruské straně jednání o příměří, na kterém se Saakašvili se svým ruským protějškem Medveděvem dohodli 12. srpna. 15. srpna pak oba představitelé podepsali dohodu o příměří, kterou pomáhali sjednat americká ministryně zahraničí Riceová a

¹ Ty jim vydává ruské ministerstvo zahraničí, za zprostředkování místních úřadů.

francouzský prezident Sarkozy. Podle dohody je podmínkou příměří stažení ruských jednotek z Gruzie, neřeší se však otázka separatistických oblastí.

Momentální relativní zklidnění situace vystřídala mnohostranná diplomatická aktivita a „bitva“ na mediálním poli o výklad celého konfliktu. Zatímco Tbilisi ospravedlňuje své kroky legitimními snahami o obnovu teritoriální integrity státu, která by vedla k odstranění loutkových nedemokratických vlád v daných oblastech, Ruská strana argumentuje kosovským precedentem, kdy by mělo být především respektováno právo na sebeurčení dotčených komunit. Do konfliktu se zapojili i další aktéři, zejména vláda USA, představitelé EU a některých jejích členských zemí (Francie, Německo, Polsko, pobaltské státy) či Rada bezpečnosti OSN, OBSE nebo NATO.

Postoje hlavních aktérů:

Gruzie:

Saakašviliho program obnovení integrity země našel u voličů pozitivní odezvu. Západem pozitivně přijímaný politik se tak spolehl na domácí a významnou zahraniční podporu a po úspěchu v Adžárii se rozhodl vyřešit jihoosetský problém, tentokrát silově. Zjevný nezájem Ruska jakkoliv měnit panující status quo spolu s vyostřením vztahů mezi Tbilisi a Moskvou v poslední době (viz např. obchodní embargo uvalené na Gruzii Ruskem v roce 2006) zjevně přispěly ke zvolení silového řešení.

Po ruské protiofenzivě se gruzínská vláda dostala do obranné pozice, a to jak vojensky, tak na diplomatické rovině. Prezident Saakašvili obvinil ruskou armádu z etnických čistek, nicméně nabídl ruské straně příměří, na kterém se se svým ruským protějškem Medveděvem dohodli 12. srpna. Následně se zaměřil na hledání podpory ze strany západních zemí.

Rusko:

Ruský prezident Medveděv již první den bojů deklaroval, že jeho země bude chránit své občany kdekoli na světě. Podle Medveděva Rusko neodmítá zásadu územní celistvosti, ale jeho zahraniční politika bude brát v potaz vůli národů Jižní Osetie a Abcházie, které zjevně nechtějí setrvat ve stejném státu s Gruzii. Rusko od samého začátku označovalo za původce vyhrocení konfliktu gruzínskou stranu.

Ruský premiér Putin kritizoval vládu Spojených států za údajné podryvání snah o příměří v Jižní Osetii. Důvodem pro takovou kritiku mu byla rychlá pomoc americké strany Gruzíncům při transportu jejich vojenského kontingentu z Iráku do Gruzie.

Rusko nakonec oznámilo zahájení stahování svých vojsk z Gruzie od 18. srpna.

OSN:

Rada bezpečnosti jednala o situaci v Gruzii záhy po vypuknutí konfliktu 8. srpna. Následujícího dne vyzval generální tajemník OSN obě strany k ukončení bojů a zahájení jednání o příměří. Zároveň vyzval, aby všechny vojenské kontingenty, které se v oblasti nacházejí mimo rámec mírových dohod uzavřených v polovině 90. let,

byly staženy. Všechny strany konfliktu by podle generálního tajemníka měly respektovat princip územní integrity států podle Charty OSN.²

10. srpna se znovu sešla Rada bezpečnosti, jednalo se zejména o situaci v Abcházii, kde operují jednotky UNOMIG. Představitelé mise konstatovali nepřehlednost situace a nedostatek přímých informací o jejím vývoji.³ 15. srpna Rada bezpečnosti opět zasedla k jednání, kde se měla projednat sjednaná dohoda o příměří a přijmout rezoluce. Rezoluce však přijata nebyla.

OBSE:

Organizace pro bezpečnost a spolupráci v Evropě měla na pořadu svého jednání 18. srpna rozmístění pozorovatelů v Gruzii, kteří by dohlíželi na dodržování příměří. O posílení pozorovatelské mise požádala ruská strana, svůj souhlas vyjádřila i Gruzie. Jednání nakonec nevedla k výsledku z důvodu požadavku ruské strany jednat nejprve o složení vojenské pozorovatelské mise z národnostního hlediska a vymezení pravomocí jednotlivých kontingentů.

USA:

Spojené státy, které jsou blízkým spojencem současné gruzínské vlády, se v počátku konfliktu omezily na výzvy k ukončení bojů. 11. srpna však prezident Bush velmi ostře odsoudil ruský postup. Rusko podle Bushe provedlo invazi suverénního sousedního státu a ohrožuje demokratickou vládu. Taková akce je podle amerického prezidenta ve 21. století nepřijatelná.⁴ Ministryně zahraničí Riceová pak přirovnala ruskou akci v Gruzii k invazi Československa v roce 1968. Zároveň použila slova v duchu období studené války, když prohlásila, že svobodný svět se nyní bude muset vypořádat s hlubokými důsledky pro bezpečnost v regionu i mimo něj, které bude mít ruský útok na sousední zemi.⁵

EU a některé členské země:

Gruzie je partnerskou zemí EU v rámci Evropské politiky sousedství (EPS). Dohoda o partnerství a spolupráci mezi EU a Gruzií vstoupila v platnost v roce 1999.

Již 10. srpna dorazil do Tbilisi francouzský ministr zahraničí Kouchner. Představitelé Francie (Kouchner, prezident Sarkozy), která v současnosti Evropské unii předsedá, se zhostili role prostředníků mezi znesvářenými stranami.

Rada Evropské unie 13. srpna na mimořádném jednání o situaci v Gruzii odsoudila násilné řešení konfliktu (avšak neodsoudila přímo žádnou z nesvářených stran), vůči oběma stranám konfliktu bylo zaujato stanovisko nutnosti stáhnout svá vojska do pozic před jeho vypuknutím. Rada přivítala dosažené příměří a vyjádřila plnou podporu všem snahám o pokojné řešení konfliktu, včetně těch, které budou

² United Nations Secretary General, 9.8.2008. Statement attributable to the Secretary-General on the situation in Georgia. <http://www.un.org/apps/sg/sgstats.asp?nid=3347>

³ United Nations News Center, 10.8.2008. Security Council holds another meeting on crisis in Georgia <http://www.un.org/apps/news/story.asp?NewsID=27656&Cr=Georgia&Cr1=>

⁴ President of the US, 11.8.2008. President Bush Discusses Situation in Georgia. <http://www.whitehouse.gov/news/releases/2008/08/20080811-1.html>

⁵ US Secretary of State, 15.8.2008. Remarks with Georgian President Mikheil Saakashvili. <http://www.state.gov/secretary/rm/2008/08/108289.htm>

provádět OSN nebo OBSE. Rovněž zmínila potřebu zahájení jednání o uspořádání v Abcházii a Jižní Osetii. Zároveň se jménem EU zavázala k humanitární pomoci oblasti.⁶

Podporu Gruzii a odsudek ruského postupu vyjádřili některé členské země EU – **Polsko** a **pobaltské státy**. Polský prezident Lech Kaczyński zároveň označil postup EU vůči Rusku za příliš měkký. Předsedové parlamentů pobaltských států vydali společné prohlášení, ve kterém vyjádřili svoje znepokojení nad postupem Ruska, odsoudili ruskou agresi a vyzvali mezinárodní společenství ke společnému postupu ve prospěch Gruzie. Estonský parlament na svém mimořádném zasedání odsoudil ruskou vojenskou akci.

Na podporu Gruzie a s ostrým odsouzením postupu Ruska vystoupilo i Švédsko. Švédská vláda následně zmrazila vojenskou spolupráci s Ruskem.

Další zemí, která se výrazně postavila na stranu Gruzie, je **Německo**. Kancléřka Merkelová zároveň vyjádřila svou podporu snahám Gruzie o začlenění do NATO. Po schůzce s prezidentem Saakašvilim 17. srpna se Merkelová rovněž vyslovila pro svolání konference na téma Gruzie v rámci evropské politiky sousedství.

NATO:

Summit v Bukurešti, který se konal v dubnu tohoto roku, nedal zelenou zapojení Ukrajiny a Gruzie do Akčního plánu členství (jakési „předvstupní členství“, které však k plnému členství ani jednu ze stran nezavazuje). Hlavními odpůrci takového kroku byla Francie a Německo, naopak plnou podporu vyjádřily Spojené státy. V případě Gruzie byly argumenty proti právě nevyřešené problémy se separatistickými oblastmi a Ruskem.

Setkání ministrů zahraničí NATO 19. srpna mělo vyústit ve společný postoj Aliance ke gruzínsko-ruskému konfliktu a vytyčení dalšího postupu. Na úvod setkání ministři vyzvali Rusko, aby stáhlo svá vojska z území Gruzie. Ohlášená závěrečná tisková konference však byla odložena a do doby zpracování této práce neproběhla

⁶ Council of the European Union, Press Release. Extraordinary Meeting 13.8.2008. http://www.consilium.europa.eu/ueDocs/cms_Data/docs/pressData/en/gena/102338.pdf

Příloha: Mapa Gruzie, autonomních oblastí a mise UNOMIG

